

УДК 343.131

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2023.19.20>**Вахліс І. В.***студентка 2 курсу ОС «Магістр»**Навчально-наукового інституту права**Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ РОЗУМНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Концептуальні зміни, які відбуваються у національній практиці кримінального судочинства, обумовлюють ряд практичних проблем, що потребують дослідження на сторінках наукової літератури. Однією із таких проблем є встановлення більш коротких строків для прийняття окремих процесуальних рішень чи вчинення окремих процесуальних дій у кримінальному провадженні. Проблема зазначеного правового явища обумовлюється практичною складністю його реалізації через ряд як об'єктивних, так і суб'єктивних причин, відтак видається вкрай актуальною для свого дослідження. Тематика встановлення більш коротких строків у кримінальному провадженні є маловивченою у межах національної правової доктрини. Окремі напрацювання у контексті дослідження розумності строків мають такі вчені як: В. Д. Басай, Б. Т. Безлепкін, О. А. Гончаренко, С. О. Заїка, Л. В. Карабут, О.П. Кучинська, В.М. Кушнерьов, Г. В. Юркова, Л. В. Юрченко. Разом із тим, фундаментальне дослідження обраної нами проблематики вченими-процесуалістами не проводилися, що ще раз вказує на актуальність даної наукової розвідки.

Переходячи до викладу основного матеріалу, відзначимо, що парадигмою сучасного кримінального судочинства та правової держави є концептуальна основа людиноцентризму. Відтак, державні інституції, зокрема й органи суду, прокуратури, досудового розслідування, зобов'язані обирати такий спосіб здійснення своїх повноважень, який би у найменшій мірі негативно впливав на права

людини та громадянина. Закріпивши у ст. 28 КПК України, процесуальну засаду «розумності строків» (що, принагідно зазначимо, є складовою права особи на справедливий судовий розгляд), вбачаємо, що законотворець мав на меті, встановити чітке (найкоротше у часовому аспекті) темпоральне обмеження вчинення окремих процесуальних дій та прийняття окремих процесуальних рішень зокрема, проте не виключно детективами, слідчими та прокурорами у кримінальному провадженні.

Незважаючи на нормативне тлумачення правової засади «розумний строк», вітчизняні науковці диференційовано підходять до визначення правового змісту аналізованої нами категорії. До прикладу, вчена О. П. Кучинська, вважає, що під розумними строками слід розуміти період часу, який дозволив би уникнути надмірного, необґрунтованого зволікання у кримінальному провадженні (як під час досудового розслідування, так і судового розгляду кримінальних справ) [1, с. 45]. Разом із тим, вважаємо, що швидкість руху кримінального провадження не має суперечити його якості та ставати перешкодою у дотримання прав та свобод учасників процесу. Відтак, розумний строк кримінального провадження – це строк, що надає можливість у об'єктивно доцільний найкоротший строк провести всі необхідні процесуальні дії у чіткій відповідності до вимог КПК України. У свою чергу, науковець В. М. Кушнерьов, зазначає, що під «розумним строком» необхідно вважати об'єктивно обґрунтований період часу, встановлений на підставі

норм кримінального процесуального законодавства, під час якого учасники кримінального провадження виконують певні процесуальні дії чи приймають певні процесуальні рішення, спрямовані на досягнення завдань кримінального провадження» [2, с. 253].

Однак, на наше переконання, розумні строки доцільно тлумачити, як засаду кримінального провадження та процесуальну складову права особи на справедливий судовий розгляд, що є певним законодавчо встановленим та/або об'єктивно необхідним періодом у часі, протягом якого має бути вчинена кожна процесуальна дія та прийняте кожне процесуальне рішення.

У контексті засади розумності строків вітчизняний законодавець, закріпив правове явище встановлення більш коротких строків, ніж ті, що передбачені КПК України, для вчинення окремих процесуальних дій чи прийняття окремих процесуальних рішень у випадку, якщо строки встановлені законом видаються надто тривалими та неефективними у конкретному кримінальному провадженні. При цьому, саме прокурори, слідчі судді та судді наділені повноваженнями щодо встановлення таких строків. Разом із тим, окреслене правове явище є одним з найменш дослідженим у сучасній юридичній літературі, а судова практика по даному питанню стабільно залишається невтішною для учасників кримінального провадження, відмінних від сторони обвинувачення. Це обумовлюється рядом чинників, від процесуальних (коли самі учасники процесу не дотримуються вимог ч. 6 ст. 28 КПК України) до психологічних (що опосередковано тяжінням суддів до захисту інтересів сторони обвинувачення, а не сторони захисту). Разом із тим, залишається актуальним, пошук ефективних способів використання процесуальних інструментів задля встановлення більш коротких строків вчинення процесуальних дій чи прийняття відповідних процесуальних рішень.

Досліджуючи проблематику встановлення більш коротких строків відзначимо, що

далеко не у всіх кримінальних провадженнях постає об'єктивна необхідність у зверненні до уповноважених суб'єктів, для їх закріплення. Разом із тим, випадки злісного затягування з боку органів досудового розслідування все ж трапляються, і тоді, сторона захисту, змушена з метою реалізації, зокрема ст. 2 КПК України, та конституційних положень загалом, звертатися із клопотанням про здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки до прокурорів, слідчих суддів та судів. При цьому, саме на особу, котра ініціює зазначене питання покладається процесуальний обов'язок доведення необхідності встановлення більш короткого процесуального строку у конкретному кримінальному провадженні. Відтак саме клопотання має відповідати, високим стандартам якості та безпосередньо описувати процесуальну ситуацію, яка виникла у кримінальному провадженні, що обумовлює необхідність встановлення більш коротких строків. Однак, варто пам'ятати також і те, що критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження, відповідно до ч. 3 ст. 28 КПК України, є: 1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо; 2) поведінка учасників кримінального провадження; 3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень [3].

При цьому, очевидно, що всі із зазначених критеріїв є оціночними, та мають підлягати розумному й об'єктивному аналізу, в першу чергу самим суб'єктом подачі клопотання, а потім також і прокурором, слідчим суддею, судом.

Відзначимо, що практична необхідність подання клопотання про встановлення більш коротких строків у кримінальному провадженні виникає, як правило тоді коли:

– слідчим у кримінальному провадженні протягом тривалого часу не проваджаться жодні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії;

– попри зібрання достатньої кількості доказів жодній особі не повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;

– слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії хоч і проводяться, однак проводяться досить повільно, що призводить до порушення прав учасників кримінального провадження;

– слідчим ігноруються вказівки прокурора, що надаються у кримінальному провадженні тощо.

Незважаючи на невтішну для сторони захисту судову практику розгляду клопотань про встановлення більш коротких строків у кримінальному провадженні, аналіз останньої надав можливість віднайти окремі приклади судових рішень, у яких судді ставали на сторону захисників, та зобов'язували суб'єктів досудового розслідування вчинити окремі процесуальні дії чи прийняти процесуальні рішення у більш короткі строки.

Зокрема, прикладом такого судового рішення може слугувати ухвала слідчого судді Білозерського районного суду Херсонської області від 17.01.2019 р. у справі № 648/107/19, у якій слідчим суддею, встановлювалося, що: «...на час розгляду скарги досудове розслідування триває та упродовж 6 років, слідчим СВ Білозерського ВП ХВП ГУНП в Херсонській області не проведено необхідних слідчих дій, не забезпечено виконання та проігноровані надані у провадженні вказівки, упродовж 9 місяців після скасування незаконної постанови слідчого про закриття кримінального провадження, слідчим СВ Білозерського ВП ГУНП в Херсонській області не проведено жодної слідчої дії...» [4]. Відтак, суд прийшов до висновку, що 60-денний строк видається достатнім для завершення досудового розслідування, та прийняття одного із процесуальних рішень визначених КПК України.

Іншим прикладом судового рішення, у якому клопотання захисника про встанов-

лення більш коротких строків було задоволено є ухвала слідчого судді Хмельницького міськрайонного суду від 20.03.2019 р. у справі № 686/7080/19, де судом, констатовано: «...з досліджених в судовому засіданні матеріалів видно, що на даний час досудове розслідування у кримінальному провадженні № 12017240010007641 триває більше одного року, основний масив доказів уже зібрано, при цьому, жодній особі у вказаному кримінальному провадженні не було повідомлено про підозру. Ухвалою слідчого судді Хмельницького міськрайонного суду від 14.12.2018 року попереднього слідчого в даному кримінальному провадженні відведено, але слідчий, якому передано провадження, станом на день розгляду клопотання не провів жодних слідчих дій. З огляду на викладене та досліджені матеріали кримінального провадження № 12017240010007641 є очевидні підстави для встановлення конкретних строків для здійснення досудового розслідування даного кримінального провадження. З врахуванням складності провадження та об'єму вже здійснених слідчих дій доречним, на думку слідчого судді є строк – 20 днів з моменту отримання слідчим копії даної ухвали...» [5].

Разом із тим, на превеликий жаль, це лише деякі із нечисленних судових рішень, у яких слідчі судді фактично констатували зловживання органами досудового розслідування, що проявлялося у необґрунтованому затягуванні досудового розслідування, як такого.

На противагу вище зазначеній статистиці, задоволення слідчими суддями клопотань сторони захисту про встановлення більш коротких строків у кримінальному провадженні, можна навести ряд судових рішень, якими останні відмовили у задоволенні аналогічних клопотань. Здійснивши комплексний аналіз судової практики по даному питанню, об'єктивно можемо констатувати, що слідчі судді відмовляють у задоволенні зазначених клопотань з ряду підстав, які як мають правове (процесуальне підґрунтя) так і є такими, що суперечать положенням КПК України.

Відтак, нижче пропонуємо сконцентрувати увагу на деяких прикладах судової практики, у яких слідчі судді, не підтримували позицію сторони захисту й інших учасників кримінального провадження. Серед останніх можна навести:

Ухвалу Фастівського міськрайонного суду Київської області від 21 червня 2016 року, справа 381/2412/16-к якою слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про встановлення більш коротких строків для проведення окремої процесуальної дії, посилаючись зокрема на те, що останнє було подане третьою особою, тобто неповноважним суб'єктом [6]. Відзначимо, що дане судове рішення цілком відповідає вимогам КПК України, адже ч. 6 ст. 28 КПК, дійсно не передбачає такого суб'єкта звернення із клопотанням про встановлення більш коротких строків, як третя особа. Однак, до сьогодні, незрозумілим залишається чому законодавець, серед суб'єктів звернення із клопотанням про встановлення більш коротких строків для вчинення окремих процесуальних дій чи прийняття окремих процесуальних рішень, виокремив, зокрема «інших осіб, права чи інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування», але не передбачив третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, адже права і цих суб'єктів обмежуються під час досудового розслідування. Відтак, необхідними видаються зміни до КПК України, у контексті розширення кількості учасників кримінального провадження, котрі можуть звертатися, зокрема до слідчих суддів для встановлення більш коротких строків у кримінальному провадженні.

Ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва від 08 грудня 2021 року, справа № 761/43787/21, у якій слідчий суддя, відмовив у задоволенні клопотання адвоката про встановлення більш коротких строків, з наступних підстав, а саме: «оскільки клопотання про встановлення процесуального строку для проведення слідчої дії, було подане адвокатом, а не особисто потерпілою

ОСОБА_1, права та інтереси якої, на думку адвоката, обмежуються, та яка є належним суб'єктом звернення із зазначеним клопотанням, клопотання підлягає поверненню» [7]. Разом із тим, принагідно зазначимо, що відповідно до ч. 4 ст. 58 КПК України, представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику. Відтак, з урахуванням відсутності у КПК України, жодних обмежень, які б вказували на неможливість звернення представника потерпілого до слідчого судді, із клопотанням про встановлення більш коротких строків, дане право має підлягати не лише декларуванню, але й фактичній реалізації.

Ухвалу Вищого антикорупційного суду від 26 грудня 2019 року, справа № 760/25108/19, якою слідчий суддя залишив без оцінки доводи адвоката, про те, що орган досудового розслідування:

- проводить досудове розслідування вже майже три роки, однак остаточного процесуального рішення досі не прийнято;
  - офіційні звинувачення висунув через 28 місяців розслідування, відтак підозрюваний протягом тривалого часу не мав всіх тих процесуальних прав, що були йому передбачені;
  - не здобув жодних належних та допустимих доказів, які б вказували на обґрунтованість підозри ОСОБА_1 у вчиненні інкримінованих діянь;
  - двічі подавав клопотання про продовження строку досудового розслідування, наводячи однакові підстави, при цьому останні задовольнялися судом;
  - не дивлячись на проведення в зазначеному кримінальному провадженні цілого комплексу процесуальних дій та наявності великої кількості доказів, остаточного процесуального рішення не прийняв [8].
- Як бачимо, слідчі судді, можуть доволі односторонньо оцінювати, як фактичні обставини кримінального провадження, так і саму норму

КПК України, яка цілком чітко встановлює порядок звернення із клопотанням про встановлення більш коротких строків у кримінальному провадженні.

Відтак, з огляду на особливість кримінального судочинства, що обумовлюється можливістю значного обмеження прав та свобод людини та громадянина, вважаємо, що судова практика розгляду клопотань про встановлення більш коротких строків у конкретному кримінальному провадженні, повинна бути єдиною та відповідати букві та духу закону. При цьому слідчі судді, мають об'єктивно оцінювати доводи захисників, що наводяться у відповідних клопотаннях, а не слідувати інтересам суб'єктів досудового розслідування в ілюзорному «повному та всебічному встановленні всіх обставин кримінального провадження».

Цьому зокрема і відповідає численна судова практика Європейського суду з прав людини, яка відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», визнається джерелом права [9]. Зокрема, у рішенні ЄСПЛ від 30.03.2004 р. у справі «Меріт проти України», зазначається, що у кримінальних справах «розумний строк», передбачений статтею 6 п. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, починається з того часу, коли особі було пред'явлено обвинувачення; це може статись як до моменту розгляду справи в суді, так і з дня арешту, дня, коли відповідна особа була офіційно повідомлена, що проти неї висунуте обвинувачення у справі, або з дня, коли було розпочато попереднє слідство (досудове розслідування) [10]. При цьому, Суд у рішенні «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» слушно зазначає, що строк, який можна визначити розумним, не може бути однаковим для всіх справ і було б неприродно встановлювати один строк у конкретному цифровому виразі для усіх випадків [11]. Таким чином, у кожній справі виникає проблема оцінки розумності строку, яка залежить від певних обставин.

На критеріях оцінки чинників, що визначають собою розумний строк конкретного кримінального провадження, була акцентована увага у справі «Антоненков проти України» де ЄСПЛ наголосив, що «розумність тривалості провадження має бути оцінена у світлі конкретних обставин справи з врахуванням критеріїв, напрацьованих Європейським судом, зокрема складності справи та поведінки заявника і відповідних державних органів. Крім того, також має прийматись до уваги характер процесу та значення, яке він мав для заявника [12].

Висновки. Таким чином, здійснивши аналіз проблематики розумних та більш коротких строків у кримінальному провадженні, пропонуємо зробити ряд висновків.

Засада розумності строків у кримінальному провадженні нормативно визначена ст. 28 КПК України, а також являє собою один з орієнтирів кримінального судочинства відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

З урахуванням специфічності кримінального провадження, потенційної загрози значного обмеження прав та свобод людини, ч. 6 ст. 28 КПК України, передбачається можливість звернення визначення кола суб'єктів до прокурора, слідчого судді, суду з клопотанням про встановлення більш коротких строків у конкретному кримінальному провадженні для вчинення певної процесуальної дії чи прийняття конкретного процесуального рішення. Разом із тим, законодавче декларування відповідного права на практиці повсякчас не призводить до його безпосередньої реалізації.

Щоденна практична діяльність, аналіз зазначеної у даній статті судової практики, надає можливість констатувати, що слідчі судді, у більшості випадків залишають без задоволення клопотання сторони захисту про встановлення більш коротких строків у кримінальному провадженні, при цьому, на жаль, обґрунтування адвокатів, залишаються поза межами судової оцінки.

За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що на разі актуальним залишається:

– розширити коло суб'єктів, які мають право подавати клопотання до слідчих суддів, судів, прокурорів, про встановлення більш коротких строків кримінальному провадженні (зокрема, передбачити таке право і для третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт);

– забезпечити формування сталої судової практики в аспекті встановлення більш коротких строків у кримінальному провадженні, зокрема шляхом формування сталої правової позиції Верховним Судом по даному питанню;

– продовжити доктринальне дослідження зазначеної тематики, що буде сприяти формуванню чіткого правового розуміння інституту встановлення більш коротких строків у кримінальному провадженні.

Анотація

Стаття присвячена одній з актуальних проблем кримінального процесуального права, а саме, – встановленню більш короткого строку прокурором, слідчим суддею та судом у порядку визначеному ч. 6 ст. 28 КПК України. Процесуальна можливість встановлення більш коротких строків у кримінальному провадженні, є невіддільною частиною засади розумні строки, що своєю чергою виступає складовою права особи на справедливий судовий розгляд у розумінні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. При проведенні дослідження, автор наголошує на окремих проблемних аспектах реалізації зазначеного права, зокрема крізь призму аналізу практики національних судових органів. Досліджена судова практика надала можливість прийти до невтішних висновків, що свідчать про підтримку слідчими суддями у переважній більшості процесуальних випадків сторони обвинувачення, зокрема прокурорів, та відмові стороні захисту у встановленні більш коротких строків у кримінальному провадженні. Очевидно, що такі індульгенції є неприпустимими та фактично суперечать змагальній основі кримінального процесу, а відтак і справедливому судочинству загалом. Окрема увага автором приділена аналізу практики Європейського суду з прав людини, у межах визначення того, які строки є розумними для конкретного кримінального провадження. Незважаючи на те, що Європейський суд з прав людини не визначає чітких темпоральних меж, за яких строк буде вважатися розумним, однак у його практиці закріплюються важливі орієнтири правозастосування. Окрім того, автором за результатами наукової розвідки, виявлена нагальна необхідність внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням того, що наявні законодавчі положення не надають можливості захисту та забезпечення порушених прав всім учасникам кримінального провадження, зокрема й третім особам, щодо майна яких вирішується питання про арешт. Також були сформульовані висновки, що мають прикладне значення та можуть виступати основою для подальших наукових роздумів.

Ключові слова: розумні строки, більш короткі строки, справедливий судовий розгляд, кримінальне провадження, судова практика, Європейський суд з прав людини.

Vakhlis I. V. Problematic issues of compliance with reasonable terms in criminal proceedings Summary

The article is devoted to one of the urgent problems of criminal procedural law, namely, the establishment of a shorter term by the prosecutor, the investigating judge and the court in accordance with the procedure specified in Part 6 of Art. 28 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The procedural possibility of establishing shorter terms in criminal proceedings is an inseparable part of the principle of reasonable terms, which in turn is a component of a person's right to a fair trial in the sense of the provisions of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamen-

tal Freedoms. When conducting research, the author emphasizes certain problematic aspects of the implementation of the specified right by individuals, in particular through the prism of analyzing the practice of national judicial bodies. The studied case law made it possible to come to disappointing conclusions, which indicate the support of the investigating judges in the vast majority of procedural cases for the prosecution, in particular prosecutors, and the refusal of the defense to set shorter terms in criminal proceedings. It is obvious that such indulgences are inadmissible and actually contradict the adversarial basis of the criminal process, and thus the fair trial in general. The author paid special attention to the analysis of the practice of the European Court of Human Rights, within the limits of determining which terms are reasonable for a specific criminal proceeding. Despite the fact that the European Court of Human Rights does not define clear time limits for which a period of time will be considered reasonable, however, careful guidelines for law enforcement are established in its practice. In addition, the author, based on the results of scientific research, found an urgent need to amend the Criminal Procedure Code of Ukraine, taking into account the fact that the existing legislative provisions do not provide the opportunity to protect and ensure the violated rights of all participants in criminal proceedings, including third parties, whose property is being resolved about the arrest. Conclusions were also formulated that have applied significance and can serve as a basis for further scientific thinking.

Key words: reasonable terms, shorter terms, fair trial, criminal proceedings, case law, European Court of Human Rights.

Список використаних джерел:

1. Кучинська О. П. Розумні строки кримінального провадження – одна із гарантій справедливого судочинства. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 44–49.
2. Кушнерьов В. М. Поняття та сутність принципу розумних строків в кримінальному провадженні. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28листоп.2019р.) : у 2 ч. Київ, 2019. Ч. 1. С.251–254.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2087>
4. Ухвала Білозерського районного суду Херсонської області від 17.01.2019 р.у справі №648/107/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79270152>
5. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду від 20.03.2019 р. у справі № 686/7080/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80641930>
6. Ухвала Фастівського міськрайонного суду Київської області від 21 червня 2016 року, справа 381/2412/16-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/58706076>
7. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 08 грудня 2021 року, справа №761/43787/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101706828>
8. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 26 грудня 2019 року, справа № 760/25108/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86729610>
9. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
10. Рішення ЄСПЛ від 30.03.2004р. у справі «Меріт проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110#Text
11. Рішення ЄСПЛ від 01.10.1997 р. у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства». URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/522/398/>
12. Рішення ЄСПЛ від у справі «Антоненков проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_424#Text